

BÜYÜK TÜRKOLOG HÜSEYİN KARASAYEV

Doç. Dr. A. Mededov *

20. yy. Kırgız kültürü ve bilim dünyasının dehası, ilim ve irfan sahibi, akademisyen Hüseyin Karasayev 31 Ocak 1998 tarihinde Karakol şehrinde hayata gözlerini yumdu. Kırgız halkı, büyük Türkolog; ömür boyunca sadece halkı için çalışan, Kırgız kültürü ve basınının, sözlükçülük ve edebiyatının , folklor ve eğitiminin araştırılıp gelişmesinde emeği geçen, şahsiyetli, belagat ve söz ustası bilge oğullarının birinden ayrıldı.

Akademisyen Hüseyin Karasayev 1901 yılında Kırgızistan'ın Tüp bölgesindeki Cayılma köyünde doğdu. Babası Karasay halk arasında itibar, saygı gören zengin biriydi. Gelecekteki büyük bilim adamı köydeki mollalardan okur yazarlığı öğrendi. 1914-1916 yılları arası Karakol'daki Rus-Tuzem okulunda okudu. 1916 yılında yaşanan milli isyanda o halkıyla beraber Çin topraklarına sığındı, orada büyük sıkıntılar çekti, Dungan, Özbek, Kalmak, Uygur zengin adamlarının çocuklarına ders verdi, kendisi de onların dillerini çok iyi derecede öğrendi, eğitim yöntemlerini kendince geliştirdi.

1921 yılında anavatanına döndü, komsomol üyesi oldu, köy muhtarlığı yaptı, yeni devrimle beraber sosyal faaliyetlere aktif olarak katıldı. 1923 yılında Hüseyin Karasayev Taşkent'teki Kazak-Kırgız Eğitim Enstitüsüne girdi. Kırgız dili yazısının temellerini oluşturma, milli basın kurma çalışmalarında katkıları oldu.

Milli basının ilk ürünü olan Erkin Too (şu anki Kırgız Tuusu) gazetesi Hüseyin Karasayev'in sayesinde 1924 yılından beri Taşkent'te yayımlanmaya başladı; baştan başa cahil dağlı insanları, uygar insanlar seviyesine getirmeye çalıştı. O dönemdeki öğrencilerden bilgi birikimi

ve filozofik özelliğiyle farklıydı. Hüseyin Karasayev aynı zamanda Orta Asya Devlet Üniversitesindeki öğrencilere ders verdi. Genç bilim adamı ömür boyunca Kırgız halkının bilim ve eğitimini, kültürünü çağdaş ve modern bir yapıya kavuşturmak için çalıştı. Zamandaşları: S. Karalayev, E. Arabayev, K. Tınıstanov, S. Karaçev, C. Abdrahmanov, T. Aytmatov, A. Tokombayev, B. İsakeyev, M. Elebayev, T. Coldoşev, T. Sıdıkbekov, K. K.Yudahin, B. Yunusaliyev gibi devlet adamları, şairler, yazarlar, bilim adamları ile birlikte omuz omuza çalıştı.

1927 yılından itibaren Hüseyin Karasayev Kırgız Eğitim Komiserliğinde çalıştı, Kasım Tınıstanov ile beraber Latin alfabesi projesini hazırladı. Baku şehrinde gerçekleşen Türkoloji Komitesi Toplantısına katıldı, bilimsel konferansları düzenledi. Aynı zamanda halkımız için hava ve su kadar lazım olan Sabat Açkiç (1927), Canlılık (1923) adlı ilk ders kitaplarını yazdı. Leningrad'daki Doğu Bilim Enstitüsüne girdi, S. Malov, N. Samoyloviç, İ. Meşaninov, N. Marr, W. Barthold, N. Dmitriyev gibi dünyaya tanınmış olan bilim adamlarından ders aldı, kendisi de Leningrad Üniversitesi Tarih-Dil Fakültesi öğrencilerine Türkçe sözcükleri hakkında ders verdi.

Akademisyen Hüseyin Karasayev Sovyetler döneminde Manas şinas bilimi için zemin hazırlayan bilim adamıdır. Manas'ı derleme, yayınlama ve destanla ilgili bilimsel çalışma ve araştırmalarının ayrı bir yeri ve önemi vardır. 20.yy.'ın Homer'i S.Karalayev'den Manas'ın yazılı metin çalışmasını düzenlemiş, dahi Manasçı S. Orozbekov'un Manas varyantını bütün yönleriyle ele alıp incelemiştir. 1930 yılında destanı yayınlama komisyonunda başkanlık yaptı. Leningrad Üniversitesinden mezun olduktan sonra Hüseyin Karasayev Bişkek'teki Dil-Edebiyat Enstitüsünde, Calal Abad Pedagoji Üniversitesinde çalıştı. Akademik K. K. Yudahin ile birlikte Kırgızca-Rusça sözlüğü oluşturma, onun materyallerini çoğaltma konusunda birçok çalışma yaptı.

Mevcut eğitimini, güç-kuvvetini halkın parlak geleceğiyle ilişkilendiren genç bilim adamının hayat yolu, parlak ve etkin bilimsel çalışmalarına yakışır şekilde olmadı. 30'lu yılların başında o Sosyal-Turan Partisi Üyesi, karşı-devrimci gibi mesnedsiz iftiralara uğrayarak hapse atıldı. Sonuçta sözlüğün ortak yazarı olma hakkından mahrum bırakılarak sürgün edildi, çok zaman işsiz kaldı.

1933 yılından başlayarak Hüseyin Karasayev Moskova 'da Halk Eğitim Komiserler

Meclisinde, sonra Bişkek'teki Halk Eğitim Komiserliğinde çalıştı, savaş zamanında (1944) Kırgızistan'da Filoloji Bilimleri Doktoru unvanını ilk o aldı. Komünist Partisi üyeliğini kabul etti. Aynı zamanda Manas şinas, halk pedagojisi, sözlükçülük yönünde bilimsel çalışmalarına devam

etti. 1950'li yılların başında tekrar iftiralara uğradı, milliyetçi damgası vurularak partid en ayrıldı, birkaç yıl boyunca işsiz kaldı. Hayatın bu acımasız darbelerine göğüs gererek yılmadan çalışmasına devam etti.

1956 yılında Hüseyin Karasayev parti üyeliğine yeniden kabul edildi. Moskova Üniversitesi öğrencilerine ders vermeye davet edildi. Bundan sonra Hüseyin Karasayev Kırgız Milli Üniversitesi profesörü olarak (1966) öğrencilere ders verdi, genç bilim adamlarına öğüt verdi, bilimsel çalışmalarını sürdürdü. 1990'lı başlangıcında doğup büyüdüğü toprağa, Isıkgöle döndü. Kasım Tınıstanov adlı Isıkgöl Devlet Üniversitesinde çalıştı; kendi el yazmaları ve zengin kütüphanesini üniversiteye armağan etti. Bu eserler neticesinde Isıkgöl üniversitesi sosyal bilimler kütüphanesi kuruldu.

Akademisyen Hüseyin Karasayev genel Türkoloji, Kırgız yazını ve folklorculuğu konusunda yoğunlaştı; bu alanda bütün varını, yoğunu harcadı. Uzun ve zahmetli ömründe İ. Batmanov, C. Şükürov, K. K. Yudahin ile birlikte 1988, 1944 yıllarında 60 bin sözcük içeren ilk Rusça-Kırgızca sözlüğünün onuncu kez baskısının yayımlanmasına katkılar sağladı. İmla ve Yazım Sözlüğü/1966, 1969, 1978, 1983, 1987, Çift Kelimeler /1971/, Nakıl Sözcükler /I. ve II. kitabı-1982, 1987/, Yaygın Kullanılan Kelimeler /1986/, Kamusname: Manas Sözlüğü/1990/, Kamus nameden corop/1992/, Yüz değişik soruya yüz değişik cevap/1997-98, 1.,2.,3.,4.,5. kitapları/ ve J. Soros Vakfının katkılarıyla Cumhuriyette son 10 yıl içinde yayımlanan çalışmaların en iyisi olarak değerlendirilen Kamus Name/1996, 62. baskı/ gibi temel çalışmalarını yayımladı. Bu eserlerin her birinin Kırgız dilbiliminde ve Türkoloji'deki temel çalışmalar olduğu şüphe götürmez. Bunların dışında onun yayımlanmayan ama tamamlanan Togolok Kamus Name, Arapça-Kırgızca Sözlük, Baştan Geçen Maceralar gibi bir çok önemli çalışması vardır. Süreli bir çok yayımlarda halkın kültür hayatını, tarihi ile dilbilimini, halk pedagojisini, geçmişini ve günümüzdeki önemli meselelerini yansıtan yüzlerce makalesi yayımlandı.

Hüseyin Karasayev, sadece ünlü dilbilimci-Türkolog, öğretmen, uzman, düşünür değil, aynı zamanda tanınmış bir tercümandır. O Sholohov'un "Onlar Anavatan için Savaştı", Radishev'in "Peterburgdan Moskova'ya Seyahat" romanlarını, Rus yazarların hikayelerini, Rodari'nin "Chipolino'nun İlginç Hadiseleri" hikayesini, Çin masallarını Kırgızca'ya çevirdi. Rus, Arap, Uygur, Kazak, Moğol, Kalmak, Özbek, Fars, Türk dillerini iyi biliyordu. Bilim adamı Kırgız dilinin tarihini, sözcükçülüğünü her yönden ve derin bir şekilde inceleme imkânlarına sahipti. Sonuç olarak onun çalışmaları uzman bilim adamlarının ve sıradan halkın sevgisi ve takdirine mahzar oldu. Onun halk tarihine, gelenek ve göreneklerine, hikâyelerine çok iyi vakıf olması halk içinde itibarını ve saygınlığını artırdı.

Hüseyin Karasayev 1930 yılında Kırgızların ilk aydın kızlarından biri Ayşe Tümönbayeva'yla evlendi, halk arasında tanınan üç kız bilim adamı büyüttü. Ayşe ile yaklaşık 70 yıl mutlu bir ömür sürdü. Hayatın uzun, zahmetli ama itibarlı yolunu geçen Hüseyin Karasayev'in çalışmasını ilk olarak halk değerlendirdi. O Kırgız Cumhuriyeti Büyük Meclisinin 8 şeref belgesi, SSSB Bilimler Akademisi Başkanlığı Şeref belgesi, II. Dünya Savaşı Kahramanlık

'
Zafer, Emekçi
madalyalarını ve Kızıl Bayrak nişanını kazandı. Bunun yanısıra Kırgız Cumhuriyeti Kasım Tınıstanov adlı Devlet ödülü

'
Meerim Vakfı Halklararası Şeref Danışmanlığı unvanı ve Cumhuriyette ilklerden olarak Manas nişanının I. Dereceli onur madalyasıyla ödüllendirildi. Kırgız Devlet Milli Üniversitesi profesörü Hüseyin Karasayev'e Milli Bilimler Akademisi Akademisyenliği (Ord. Prof. Dr. unvanı), Kasım Tınıstanov adlı Isıkgöl Devlet Üniversitesi Profesörlük unvanları verildi. Karakol şehrindeki Kırgız-Türk Okulu onun ismini gururla taşımaktadır.

Hüseyin Karasayev hayatta söz sanatındaki ustalığı, adaletliliği, derin bir kişiliği, bilimde çalışkanlığı ile tanınmaktadır; danışman-düşünür insan idi. Hayatı örnek olan halkımızın büyük oğullarından biri Hüseyin Karasayev'in hatırası, Kırgız insanının gönlünde ve bu topraklarda ebediyen yaşayacaktır..

---

* Kaşgarlı Mahmut Doğu Üniversitesi, Basın Yayın Gazetecilik Bölümü Öğr. Gör.